

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 49, GOD. III, BEOGRAD, UTORAK, 8. JUL 2008.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.co.yu, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 22. jula

MIXER

Piše: Kristina Rac

TRAUMA ILI ZABAVA?

Sećanje na NATO bombardovanje 1999.

Vrativši se iz Mađarske u Zrenjanin juna 1999. godine, nakon što sam odlučila da dam još jednu šansu Srbiji i ne upišem se u poslednji razred srednje škole u Segedinu, očekivala sam da će mi prijatelji koji su proživeli bombardovanje uživo, a ne kao ja preko televizije i slušajući avione koji preleću najjužniji grad Mađarske ka Srbiji, pričati o užasima tih 78 dana, dok sam se ja, izbeglica, provodila i živela bezbrižnim životom. No pre nego što sam počela da se osećam krivom što sam na tako nepatriotski i kukavički način napustila svoje najdraže u najtežim trenucima, desilo se nešto neočekivano: umesto priča o traumama i opasnosti, čula sam pripovedanja o žurkama unutar i van skrovišta, o ludoj zabavi koju sam propustila. Umesto da me optužuju za izdaju, drugovi su me sažaljevali što sam propustila *najbolje proleće njihovih života*.

Nekoliko meseci kasnije izašao je dvobroj časopisa *Symposion*, koji su uređivali neki od mojih prijatelja. U tom broju su objavili svoju prepisku, koja je na prvi pogled pokazivala iste osobnosti kao usmene priče o bombardovanju: narative o zabavama, izlascima, svakodnevnim aktivnostima, druženju. Međutim, nakon drugog ili trećeg čitanja, imala sam osećaj da u njima ima više od prepričavanja žurki i zabava iz tog vremena. Kao da ovi narativi stoje umesto nečeg nedorečenog, kao da upućuju na nešto doživljeno a *neispričljivo*. Ali šta? Ono što sledi su prevodi imejlova po mom izboru sa mađarskog jezika, i zaključak osnovan na rezultatima mog istraživanja, tj. na diskursu analiziranih pomenutih imejlova i na intervjuima sa njihovim autorima, koji su urednici *Symposiona*, kao i njihovim prijateljima iz Mađarske, piscima, novinarima i drugim javnim ličnostima.

(ELEKTRONSKA) RATNA POŠTA

Wed, 23 Mar 1999 12:19:47

Spremio sam sobu, najzad je opet red.

Malopre mi se bez ikakvog razloga polomila lampa. Stajala je tu na stolu, gledao sam kroz prozor, a lampa se iz čista mira polomila.

Napolju je tišina, samo ptice zveckaju.

Sinoć mi je otac dobio napad paranoje prvog stepena. Između Marija-Terezijapolisa i Topolovca ne može da se pređe korito, reče preko telefona. To jest da je zablokiran put između Subotice i Bačke Topole? - pitam. Uh, reče, pazi šta govoriš.

Sve sam sredo za danas, još je samo ostalo žiriranje pesničkog konkursa, sad ću dakle da sednem i da čitam poeziju do uveče.

Jedna-dve cigarete, i nabavićemo i neki viski, pa ćemo ga pijuckati. Uveče ćemo možda i čevape jesti.

Vrata su otvorena, svako može da uđe.

Wed Mar 24 17:39:05 1999

J. danas puni 18, pokloniće mu knjigu, jer meni niko ne poklanja knjige (... dobro da nisam ovo odmah poslala, jer moram da dodam da ima nekoliko izuzetaka, koji su jako retki, i ja ih baš zato jako cenim...).

Postupaj sa drugima tako kao što bi voleo da se s tobom postupaju.

Prolećni vetar šapuće u uši, društvo ubija, nazad u prirodu.

Markes me je sasvim zarobio, da, to je tipično za moju generaciju.

Reči su mi previše hladne. Završiću..

B.

+ Izrečene misli:

Ja sam tako zbunjena. Ne znam stvarno da li mogu tebi da pišem o ovim stvarima, jer znam da je strašna situacija u vašoj zemlji, i sigurno imaš puno problema, ja ne znam kako se ponaša u takvim situacijama, mislim da se jako boji...

A ti si rekao (ja nisam verovala, mada bih želela) da se ničega ne bojiš.

Wed Mar 24 07:49:26 1999

Ahoj, ahoj!

Šta je, usrali smo se? Ne brini! I moj komšija Ljubiša je zamračio prozore! Pravi patriota! Malo književnosti: Ja sam već video NATO AVION! Pratio sam P. kući kad je preleteo iznad nas. P. je rekla da nije ni sigurno da je to NATO avion, pošto je hućao, al sam joj ja rekao da su žene totalni idioti za tehniku, jer to nije hućanje nego turbulencija. Video sam u JAG-u, i od tada znam da je to to. Inače bi mi bilo jako drago da jedna bomba padne i ovde, priča se da jedna košta milion dolara.

Ajd čao.

MIXER

Kristina Rac: Trauma ili zabava: sećanje na NATO bombardovanje 1999.

CEMENT

Saša Čirić: Potištenost

Goran Cvetković: Paranoja u Narodnom pozorištu

ARMATURA

Bojan Tončić: Nož, žica, sramota

VREME SMRTI I RAZONODE

Tomislav Marković: Give Peace a Chance

BULEVAR ZVEZDA

SAMARDŽIĆ, Radovan

Foto: Biljana Rakočević/Da se nikada ne zaboravi/sesnaest godina od zločina u Višegradu 1992/2008.

Mon Mar 29 23:54:26 1999

Dakle, danas sam svratio do pijace, šank radi punom parom. Malo sam se i napio jer sam dobio neki avans. Pelinkovac sa magyarcim samo tebe čeka, sa etikete Rozalija sabo zavodnički maše. V. je mamuran već nekoliko dana jer je s obzirom na situaciju prekinuo zabetoniranje svog novog romana. Umesto toga betonira na onaj drugi način. „Ništa ne može da nas iznenadi“, rekao je neki mudrac, a mi se držimo toga. Ni ti ne očajavaj. Ali najavi se ako dolaziš, da podnesem zahtev za sledeći avans.

Časopis *Symposion*, sa sedištem u Novom Sadu, osnovan je 1992. godine kao naslednik *Új Symposiona*. Izdaje ga Udruženje Građana *Symposion*, a objavljuje originalne tekstove i prevode vezane za književnost, umetnost, kulturu i društvene nauke. Urednici časopisa su uglavnom mladi autori koji svojim delima nastoje da zastupaju neko progresivnije i otvorenije viđenje društva Mađara u Vojvodini. Glavni urednik broja 0024-25, u kojem su objavljeni navedeni imejlovi, bio je Gabor Virag, koji je zaslužan i za njihovo prikupljanje i selekciju, a odgovorni urednik je bio Tibor Mesman.

Wed Apr 07 00:31:06 1999

Ovo pismo već samo tebi pišem.

Videla si da me je opet savladala paranoja, opet sam počeo da pišem cirkularne mejlove, ali ovog puta sam uspeo da se zaustavim u roku od deset dana. (Ponovo čitam pismo: greške nisu važne). Ponoć je, neobično vreme za ovdašnje noći, neobično i rano, ali već sam se vratio kući. Bili smo na sledećim mestima: pendel - marča - pendel - fruška gora - lord - park kafana. Vreme se pomerilo. Jutros oko pola osam - inače u šest sam već budan - zavožio je telefon, linija je bila tako loša da ništa nisam čuo. Ne znam ko je bio. Preko dana sam se čuo sa vajdmad¹ prijateljima, kreštao im je glas, nisam se navikao.

Popodne sam počeo da čitam i zaspao po običaju: svakakvi snovi. Letnja kupanja, gandža, žurke, društvo, fanta². Probudilo me je zvonjenje telefona. Zaspao sam čitajući roman Amerika; Amerika, opet zamršeni snovi. Bio je K. linija je bila čista, kao da zove iz susedne ulice. Takav je bio i razgovor. Šta ima novo, kad ćemo na pivo. Nebitne, ali nekad tako važne teme. Ja ću preživeti ovaj rat. Preživeću, jer ne postoji ništa važnije nego da opet budemo zajedno. Romantičan sam, sentimentaln, ali to se oduvek znalo o meni.

Ne piši.

Dobro smo.

¹ Vajdmad - reč dolazi is spajanja dve reči: vajdasági magyar, u prevodu Mađar iz Vojvodine. Uveo ga je u diskurs Đerd Serbhorvat, a vrlo brzo se proširila i u rečnik celog *Symposiona*.

² Tekst reklame za Fanta napitak na Mađarskoj Televiziji: „Društvo, žurke, Fanta“

Fri Apr 09 10:56:18 1999

Tako sam se najeo za ručak da je to prosto neverovatno. Pa sam spavao do pola šest, pa sam išao na engleski. Učim jezik agresora. Fuj. U gradu se video sa L.-om i još jednim likom što ga poznajem. Popio jednu s njima. Pričali o stvarima kao što su „Šta misliš kako će se ovo završiti?“, „Uff, nema tu nikakvih perspektiva“, „Jel zajebava još Šomodji na višoj školi?“, „Zašto se još ne čuju sirene, prošlo je već osam?“, „Jel teška viša?“ Buooooeee, odgovorio sam im. Voleo bih da vam napišem nešto što nema veze s ratom. Aha, sad sam primetio da imam 300 pisama u inboksu. Toliko pisama sam dobio 1999. I nije tako puno ako raspodeliš.

Mon Apr 12 18:26:15 1999

Imam vremena, napokon mogu da ti odgovorim na pismo. U međuvremenu se sve promenilo: neću o tome. Šta će biti, moglo je da se nasluti; da će ovoliko da traje, niko nije ni pretpostavljao. A ja sam ostao tu: pluta mi krov nad glavom, tresu se prozori. Ne gledam vesti: ni pola toga nije tačno, to jest ni pola toga ne prenose. To šta je ovde naravno da ne može da se opiše, ne samo zato što sad već i zakonski mogu da kontrolišu pisma, nego ni zato što je neopisivo. Ako čovek treba da spašava život, na svašta se nauči. Ali neću da se žalim. Jako mnogo izlazim, mada polako nemam ni za cigare: jedan moj prijatelj iz Pančeva (Pančevo bombarduju skoro svaki dan) se skinuo sa heroina tako što više nije mogao da se nabavi u gradu. Ali radije ću o ovome da pričam. Naučio sam da ne zebem noću go u bašti, naučio sam i ja da spavam bez odeće, naučio sam da volim spanać, grašak, čušpajz od pasulja, još malo pa ćemo i mačke da ispećemo. Naravno, zezam se samo. Već su mi nekoliko drugova odveli u vojsku, tako da je bolje da ćutim, gledam ispred sebe sam u kafani. Prebrajam svoje ratne gubitke. Nevidljiv postojim u gradu. Eto. Cvrkutanje ptica u parku, tišina svuda. Ljudi koji sve manje pričaju. Ni ja se ne uzdam više u reči. Nažalost, ne umem da sviram.

Sat Apr 17 11:29:19 1999

Malopre je preleteo iznad nas 22. NATO avion, uvek zaspim na taj zvuk. I ujutru se budim na duboko lupanje, i baš zato mi se srce cepa kad pomislim šta sve moraš da čuješ, gledaš i osećaš. Ja sad nemam previše reči jer ne znam kako da reagujem na ovaj novi osećaj, na ratnu strepnju. I sad drhtim kad pomislim na to... Svira radiohead, creep. Završavam. Kad budem imao malo više energije, slaću.

Sun Apr 18 14:33:34 1999

Pojeo sam slova. Jedna linija, koja nikad neće postati krug, jer je priča beskonačna.

Mnogo toga ne razumem, svaki čovek priča drugim jezikom.

Neko samo pogledom.

Sve više boli kad me neko pogleda u oči.

Sve više volim da ćutim.

I to je kraj.

Oдох da popušim jedan jaki davidoff.

Thu Apr 22 11:20:00 1999

Par nedelja nije bilo procesora u kompu, zato sam bio prisiljen na ćutnju. Ali vidim da zavodiš priličan broj devojaka u mislima ili u stvarnosti, to je možda jednom pesniku i sve jedno koliko je tanka linija koja razdvaja stvarnost i maštu, i da to što par stotina ljudi čita ili sluša u obliku novele, meni ne pišeš o takvim stvarima u pismima. A ni ja. Kao što se da videti, ovakvo pismo ne može da se iskamči čak ni u obliku nekakvog oprostajnog pisma, ne daj bože. (Počinjem da pišem u stilu Balzaka, već

godinu i po živim samo na Balzakovim knjigama.) Mrzim ovaj rat. Ja možda nemam prava da se žalim, ali tu je i nama u mislima, u svakodnevici Novosadski most, i Subotica, koju toliko volim... Ja ne mogu da volim, ne mogu da se vezujem za tako nešto, voleti, bojati se samo vi imate prava, vi, preko kojih zbog čudne ljudske naravi ne prolazi baš sve ovako... Hoćemo li još pisati? Možda. Ili ne? Preživeti, a onda proživeti. Zapanjujuće. Na kraju dvadesetog veka. A ostavljamo naslednike umesto sebe za ovo ili za sledeće stoleće.

Fri Apr 23 11:04:30 1999

Bio sam u Novom Sadu, ko se nije usrao sedi po klupama i pije pivo. Slušao sam koncert, pevač Love huntersa je hodao tako da ga niko ne prepozna. Jeo sam picu za sedam dinara, iz nostalgije sam seo u Srem, popio dva piva za sedam dinara. Napio sam se kao stoka. V. se trzao, vraća se u Bosnu, M. nije mogao da se prepozna, tako je ostareo. Dobio sam pasoš, u njemu slovenačka viza, to gledam. U ponoć sam seo na bicikl i prešao u Topolu. Utripovao sam da je smak sveta (ne očekujte puno od smaka sveta -

Stanislaw J. Lec, Aforyzmy. Fraszki, Krakow, Wydawnictwo literackie, 1977, „Mysli nieuczestane“), i da sam samo ja preživeo. Nije bilo teško: stigao sam za sat i petnaest minuta, lepo polako sam verglao u mraku, nisam se sreo ni sa jednim autom, ni sa jednim čovekom. Slušao sam tišinu. bio je dobar trip, zabranu izlaska ne kontrolišu ni kerovi, jer je zabrana izlaska.

DISKURZIVNO PREŽIVLJAVANJE STVARNOSTI

Analiza imejllova i intervjui sa njihovim autorima su me doveli do dva glavna pitanja istraživanja: kao prvo, šta povezuje ljude koji su se dopisivali elektronski za vreme bombardovanja, pogotovo zato što su pored onih u Srbiji koji su proživljavali svakodnevicu vazdušnih napada, u interakciji učestvovali i njihovi prijatelji iz Mađarske - neki poreklom iz Srbije, neki ne. Moje drugo pitanje se odnosi na reprezentaciju traume, koje autori ne prihvataju u svojim imejllovima, a često i danas, nakon devet godina tvrde da situaciju ne smatraju traumatičnom i da su se dobro zabavljali tog proleća.

Grupa unutar i oko Symposiona je povezana interakcijom između „insajdera“ i „autsajdera“, tj. između onih koji su proživljavali bombardovanje i onih koji nisu. Negde između ove dve grupe se nalaze oni koju su rodom iz Srbije, ali su se za vreme bombardovanja zatekli u Mađarskoj. Iako formiraju koherentan diskurs sa čestim referencama na zajednička sećanja (zajednički prijatelji, bitni događaji kojima su zajedno prisustvovali), književne resurse (tekstovi koje su oni pisali ili koje su čitali), polustvarnu polufiktivnu zajedničku topografiju (redakcija časopisa u Novom Sadu, krčme u Malom Idošu koje su zajedno posećivali, itd.), postoje velike razlike u jezičkim frazama i registru ove tri grupe. Ovaj izbor imejllova sadži pisma ljudi iz sve tri grupe, i mada su pisma anonimna, vodeći se stilom i rečnikom veoma je lako ustanovi-

ti mesto boravka i porekla njihovih autora. Autori Symposiona osciliraju između korišćenja humora, ironije, narativa o druženju, zabavi, svakodnevnim rutinama i književnih metafora da se distanciraju od potencijalno traumatične realnosti i da je na neki način normalizuju, i veoma emotivnog i samosvesnog opisa rata koji se, po rečima Lasloa Biharija, jednog od retkih novinara iz Mađarske koji je posetio Srbiju za vreme bombardovanja i učestvovao u svakodnevici kruga Symposionovca, „odvijao pored njih, i u njihovim glavama, a oni su ga posmatrali sa linije obale“. S druge strane, diskurs „autsajdera“ mnogo direktnije sadrži aluzije na bombardovanje i eksplicitnije se bavi političkom i društvenom situacijom nego pisma „insajdera“, ali čineći to na mnogo suptilniji način, sa puno filozofskih opaski i više izražavanja emocija. Laslo Garaci, mađarski pisac, formuliše to na sledeći način: „Mejllovi koji su stizali iz Srbije su bili strašni, držali su se, ali su očigledno flipnuli, iako nisu spominjali situaciju u kojoj su se nalazili“, nasuprot rečima jednog od autora Symposiona iz Srbije, koji tvrdi da su to bila „lepa vremena, jako lepa, i to će potvrditi svako ko ih je proživio“. Uprkos sasvim suprotnim viđenjima tadašnje situacije u Srbiji, i dan danas postoji zajednički način refleksije na ta vremena, na šta ukazuju zajednički jezički elementi, pomalo već ritualni načini komemoracije (npr. obilazak mesta koja su označavala tu ratnu topografiju, kao što su most u Malom Idošu sa kojeg se moglo videti bombardovanje Kule, kafane u kojima su ubijali vreme itd.) i prepričavanje događaja, ne samo svojih već i tuđih ličnih ratnih avantura, na neki mitski način (npr. kako je policija prisilila jednog od članova ekipe oko Symposiona, koji je imao poteškoća sa srpskim jezikom, da prevodi čitav broj časopisa). Interakcija između grupe unutar i oko Symposiona, dakle, ne samo da je razgraničavala nego je istovremeno i spajala grupe „insajdera“, „autsajdera“ i „onih između“.

Trauma ratnog stanja nije direktno reprezentovana ni u imejllovima pisanim za vreme bombardovanja, niti u jeziku koji njihovi autori koriste sada, 2008. godine. Umesto narativima o ratu, traumatizovanosti, strahu i strepnji, imejllove karakterišu priče o druženju, izlascima, žurkama, svakodnevnim radnjama, nekoj posebnosti i samo za to vreme karakterističnoj percepciji vremena („kao da je vreme stalo“), prostora i zajednice onih koji su virtualno komunicirali, ironičan stav prema društvenoj i političkoj stvarnosti i mešavina fikcije i stvarnosti.

Svi ovi oblici naracije o bombardovanju, očigledno su služili da bi normalizovali realnost i učinili je (pre)življivom ■

Tekst predstavlja sažetak istoimenog magistarskog rada koji je autorka odbranila na Odseku za sociologiju i socijalnu antropologiju Centralnoevropskog univerziteta u Budimpešti.

Deferalizacija javne scene

Medijski linč nad urednicima Ferala započeo je, na opšte iznenađenje, Miloš Vasić još 9. juna na sajtu www.mediart.org rečenicom: „Pogledajte „Feral Tribune“: otišli su u stečaj, a niko ne pita koliko stanova su zato fasovali Viktor i Henrijeta, dok im novinari rade kao magarci za minimalac!“ Štafetu je preuzeo Nacional pričom o navodnom fizičkom nasrtaju glavne urednice Ferala Heni Erceg na njihovog fotografa Ivana Marinkovića, i izmišljotinama o bogatstvu urednika i vlasnika Ferala. Pošto nam fabrikovanje gadošti izgleda kao prilično naporan posao, odlučili smo da olakšamo muku medijskim trovačima i revolverašima tako što ćemo ih častiti džebanom u obliku sledećih ekskluzivnih otkrovenja:

● Heni je zapravo ubila Nacionalovog fotografa, ali istinoljubivog Marinkovića čak ni smrt nije sprečila da dojavu svom uredniku žalostivu priču o ovom sramnom i pomalo nadrealnom događaju.

● Urednici Ferala nisu vlasnici samo polovine stanova u Zagrebu i Splitu, već i trgovinskih lanaca Konzum i Maxi. I to nije sve. Pravo ime Viktora Ivančića je Ivica Todorčić, a Predraga Lucića - Miroslav Mišković.

● Izdavanje novina poslužilo je uredništvu Ferala kao paravan za kudikamo unosnije poslove: trgovinu crno-belim robljem (na komad i na kilo), otvaranje javnih kuća (poput hrvatskog Sabora i srpske Narodne skupštine), trgovinu narkoticima (nacionalizam u tabletama i granulama, kokteli od krvi i tla, narodni tribuni za oralnu upotrebu...), kidnapovanje svemirskih brodova i reketiranje Al Kaide.

Itd, itsl...

Uostalom, šta će nam Feral kad je, sudeći po nedavnom tekstu Teofila Pančića, konačno došlo **VREME** za **ПОЛИТИКУ?**!

CEMENT

Piše: Saša Ćirić

POTIŠTENOST

ili od čega trnu zubi literarnih potomaka

Dunja Radosavljević *Život posle Amerike*,
Stubovi kulture, 2008.

Sama autorka je svoj roman *Život posle Amerike* opisala služeći se terminima autobiografsko i fragmentarno štivo, autentični ženski senzibilitet i autentični ženski ugao gledanja na savremeni život u Srbiji. Zipovano: chic lit sa autobiografskom podlogom.

Kako je odavno nesuvislo istraživati procenat auto-biografskog koncentrata u literarnom *destilatu* (tih istraživanja nema stoga što pisci i njihovi privatni životi odavno ne privlače pažnju opšte konzumentske mase), ostaje nam da vidimo kako u tekstu funkcionišu ostale „auktorijske odrednice“, fragmentarnost i ženskost. Zapravo, umesto fragmentarnosti romana Dunje Radosavljević treba govoriti o njenoj nekoherentnosti. Nekoherentnost nije nužno poetički manjak, ali ovdje je on eufemizam za početničko nerazumevanje značaja umetničke forme romana. Zapuštenost kompozicije romana, odnosno proizvoljnost izbora pripovednih situacija i ispreturanost umesto suvislog rasporeda, na mesto nepredvidljivosti asocijativne kafonije donose konvencionalni erotsko-ekonomski bučkuriš. Po famoznom povratku iz Amerike (nije najjasnije ne to zašto je ona otišla u Ameriku sa 16 godina i zašto se zapravo vratila sa skoro duplo više godina, nego zašto su te dve činjenice bitne za roman, kakav je njihov značaj i efekat u pripovednoj ekonomiji i semantici teksta), naratorka menja ljubavnike i neuspešno „aplicira“ za posao u predstavništvu jedne strane firme i na jednom privatnom univerzitetu. Povrh svega, ne libi se da en passant *raskrinka* Ničea i Junga iz tipično ženske perspektive: Niče je tako „ROMANTIČNI NARCISOIDNI HOMOFBIČNI HOMOSEKSUALNI MIZANTROP“ (verzal je autorkin).

Erotike je u tekstu ponajviše i ona je prisutna u rasponu od usamljenih *ljuvenih* tugovanki i čežnje za konkretnom osobom, do masturbacije i eksplicitnih seksualnih scena (u jednoj je serviran *ménage à trois*, na grčkoj plaži sa domicilnim muškim stanovništvom), gde se autorka ne libi da koristi *vukovske* termine za polne radnje, kao i za neophodne instrumente pri njihovom obavljanju. Zabluda je poverovati da ovakvi opisi predstavljaju veću provokaciju od standardne makulature erotskih časopisa,

Piše: Goran Cvetković

PARANOJA U NARODNOM POZORIŠTU

Branislav Nušić: *Dr*, Narodno pozorište, Beograd

Ovo je prva premijera u potpunoj kreativnoj odgovornosti novopostavljenog upravljačkog tima Narodnog pozorišta u Beogradu. Sećamo se njihovih pompeznih najava o visokim ciljevima i svetskim merilima za dolazak nekog dela na repertoar u izboru autorskog tima za svaki projekat. A sada, opet Jagoš Marković i Nušić, i to jedan slabo igrani i slaboigrajući Nušić. *Dr*. Umesto nužne novine u rediteljskom pristupu, ponovo jedan haotični Jagoš Marković uz pregršt dosadnih i proizvoljnih rešenja koja se svode na bakljadu *pink* muzičkog ukusa; ovoga puta u skupoj, baš skupoj scenografiji. Ova scenografija sama hoda i sama se otvara i zatvara, a ima i malog robota - daljinski vođenu komodicu koja plaši glumce i zasmehava publiku. Junak večeri bio je, dakle, Boris Maksimović, scenograf na delu. Ostalo budi mnoge asocijacije. Doktor, pa lažni doktor, pa pravi doktor filozofije iz Nemačke (jedan *kilavi Radovan*, skromni i u svakoj radnji jalovi Velimir), i ekipa: gameni i probisveti, manekeni i lažno-će-se-zakleti-na-šta-treba-tipovi koji socijalno trijumfuju. Koja je svrha stavljanja ovog dela na repertoar danas? O doktorima i o doktorima filozofije iz Nemačke u novo koaliciono doba bratimljenja dve boli i brisanja svih razlika u *zajedničkoj* prošlosti? Kažu da je normalna profesionalna deformacija u svim oblastima paranoja. Ja priznajem svoju dozu ove bolesti. Ništa se to meni ne dopada. Ali, ni ja se ne dopadam upravi Narodnog pozorišta, pa smo kvit.

Dočekale su me dve karte za premijeru. Kao kritičar Radio Beograda 2 već nekoliko godina gledam sve premijere, bar u Beogradu. Pozorišni portparoli me uredno obavestavaju o ter-

odnosno da mogu ponuditi prefinjenu erotsku imaginaciju buđuci da su iskazane oskudnim, muško-opscenim rečnikom. Glavni dobitak ovakvog pisanja „ženskog Marka Vidojkovića“ jeste u literarnom potenciranju ženske libidinoznosti kao legitimnog parnjaka podrazumevanoj muškoj dominaciji. Drugim rečima, dobitak je u tome da je do obilnog i raznovrsnog seksa stalo podjednako ženama (naratorkama), a možda i više i u bizarnijim formama, nego muškarcima. Ali, taj dobitak nije veliki (ni literarno ni kulturološki).

O ovom romanu ne bismo govorili da ga ne posmatramo u kontekstu jednog na žalost retkog fenomena, da se jedna renomirana izdavačka kuća koja objavljuje pretežno domaće autore, usudi da izda u paketu tri potpuno nova autorska rukopisa. I drugo, ovaj roman Dunje Radosavljević predstavlja očigledan trend kod mlađih litarata. Taj trend je formiran na uticaju klišeja žanrovske literature, na dominaciji eksplicitnih sadržaja i brzih efekata, ogoljenog jezika i nestilizovanog pisma, na jalovoj želji za provokacijom i na odsustvu književnog zanata. Još jedna potvrda da se život *posle Amerike literarnog izobilja* ranijih decenija, u srpskoj književnosti sveo, uz nedopustivo retke izuzetke, na provincijalni eskapizam i sterilno početničko amaterstvo ■

minima predstava, pitaju da li ću doći i daju mi nekad dve, nekad jednu kartu za premijeru i to u normalnim redovima partera. Za predstavu *Dr* su mi, sasvim opušteno, dali dve karte na Drugoj galeriji, gde su uglavnom studentska mesta. Kritičari i komentatori televizija i pisanih medija uredno su dobili karte u parteru. Šta to treba da znači, pitam sada javnost, jer od umetničkog direktora Kokana Mladenovića na predstavi nisam mogao da dobijem objašnjenje. Kaže, o tome odlučuje neki imaginarni šef protokola. Sve mi to miriše na novu segregaciju na podobne i potrebne kritičare, i na one nepoćudne i izlišne.

Verovatno su tako određeni i potrebni i nepotrebni nemački doktori filozofije, koji se ovako ili onako ismevaju iz ko bi znao kojih razloga. A što se tiče predstave, opet je to bilo paradiranje kičerskim predrasudama jednog nedoučenog mislioca Jagoša Markovića, koji svoje agramatne brljotine imaginacije, po sistemu „kako padne“, odlično plasira popustljivoj ili na sve spremnoj Upravi i poluprisutnoj publici. A o kritici se niti brine niti je želi. Tako je bar izjavio na jednoj prethodnoj premijeri drugog Nušićevog komada. Hoću da kažem da je ovo što smo videli, pa makar se tu kao glavni lik komada *Života Cvijović* (u tumačenju upravnika pozorišta, Predraga Ejduša), trudio iz sve snage da popuni šablone crtanog filma, sve je to bilo žalosno i isprazno. Publika je naročito toplo pozdravila Jelisavetu Seku Sablić koja je igrala jednu šablonski napisanu provodadžiku, jer ju je igrala spretno i lično. A tako su prolazili štosovi i glumačke cake - kako je koji glumac uspevao da ih plasira. Jedan zbudjen obris sveta u raspadanju zapravo je pokazao koliko se može biti samoljubiv u pozorištu a da to niko nikad ne plati. Svaka Vama čast gospodo iz Narodnog pozorišta na marketinškom trudu, ali ovo nije nikakav preokret koji ste tako glasno najavljivali. *Dr* je još jedan truli kompromis i to je jedno umetničko delo koje nikoga neće daleko dovesti. A za zamazivanje očiju uvek ima zainteresovanih, i proizvođača i kupaca. A možda se u stvari radi o nečem drugom? Ili sam ja samo paranoičan? ■

ARMATURA

Piše: Bojan Tončić

NOŽ, ŽICA, SRAMOTA

ili kuršumski PDV

Dražen je stao na kraj streljačkog voda. Srce mu je još uvijek glasno tuklo kada je pušku uperio u jednog starijeg čovjeka, čije lice na sreću nije vidio. Brzo, grozničavo, odvagunuo je svoje mogućnosti. Mogao je pucati između zarobljenika. Ali onda bi jednog od njih morali naknadno ubiti. Morao bi umrijeti dvaput.

(Slavenka Drakulić, *Jedan dan u životu Dražena Erdemovića*)

Uoči godišnjice srebreničkog masakra još jedna je presuda međunarodnih institucija, nakon one da je Srbija nevinna u slučaju lokalni genocid, legla kao melem na ranu onom delu srbijanskog pučanstva koji za mantru ima slogan „Nož - žica - Srebrenica!“, ali i političkoj eliti koja u blaženom miru zaborava, blago uznemirena, formira vladu. Eno, presudilo, nije Naser Orić kriv, oslobodilo ga Apelaciono veće Međunarodnog tribunala za ratne zločine poništivši prvostepenu presudu kojom je osuđen na dve godine zatvora, a reč je, svakako, o neopevanom (možda i opevanom) zlikovcu iza čijih jedinica su 1992. ostala spaljena srpska sela čiji su stanovnici, nezavisna je procena više od dve hiljade, zverski ubijeni. U februaru prošle godine je komšijski Međunarodni sud pravde u Hagu presudio da su snage bosanskih Srba u Srebrenici u julu 1995. počinile genocid koji je Srbija najpre propustila da spreči, a zatim i da kazni i izruči Tribunalu njegove počinioc, na čelu sa Ratkom Mladićem.

I sve se uklapa, prvo Srbija nije kriva za genocid, tako je bar predstavljena jedna od haških presuda, a s druge strane, Tribunal ne kažnjava dokazanog zločinca, mi smo nevini, svet je protiv nas, može da se pravi vlada koja će se suočiti s prošlošću. Evo dokaza za rekonstrukciju, ili jedinstvo u bolu. Boris Tadić: „Sada kada smo dobili sudski epilog te tragične politike, sasvim je jasno da svako onaj ko se bude protivio dovršetku saradnje sa Haškim tribunalom i donošenju skupštinske deklaracije o Srebrenici, radi najdirektnije protiv interesa svoje države i budućnosti njenih građana“. Ivica Dačić: „Zločin u Srebrenici nema nikakve veze sa državom Srbijom, sa građanima Srbije i smatramo da bi donošenje deklaracije koja bi obuhvatila priznanje da je tu došlo do masovnog zločina nad bošnjačkim narodom bila dobra osnova da BiH, a potom i Hrvatska, dobiju sporove protiv SCG u tužbama za naknadu štete zbog počinjenog genocida“. Tako je prazno obećavao predsednik Srbije, a bezočno lagao njegov koalicioni partner, čovek koji bi po opisu poslova i radnih zadataka kad se formira vlada, prvi policajac Srbije, morao da pohvata haške optuženike Ratka Mladića, Radovana Karadžića i Gorana Hadžića. U međuvremenu, odbačena je bosanskohercegovačka tužba protiv Srbije za naknadu štete, a blagi ukor iz glavnog grada Holandije Srbija je primila k znanju, rugajući se u izjavama zvaničnika i u parlamentu žrtvama i njihovim srodnicima. Gotovo idealni stavovi za čvrstu koaliciju.

„Propustila da spreči“, znamo, negde je i presuđeno, znači da je država u kojoj živimo - mi, da se ne šalimo neumesno - regrutovale, obučavale, opremale, plaćala izvršioce najstrašnijih zločina u Evropi nakon Drugog svetskog rata. Bio je razrađen svojevrsni kuršumski PDV od kojeg su se okoristili ovdašnji i prekodrinski odmetnici od civilizacije, naočigled birača koji, bar do Srebrenice, nisu imali nikakvu dilemu, preciznije, Milošević nije morao da krade glasove, ni iz predostrožnosti.

Ponešto i jeste presuđeno, u četiri presude za genocid donete, između ostalog, i na osnovu priznanja počinilaca. U Srebrenici se jula 1995. ponovila strahovita fašistička matrica odvajanja navodno vojno sposobnih muškaraca, među kojima je bilo i petnaestogodišnjaka, od žena i starijih osoba. Slike njihovog stradanja obišle su svet i, unekoliko, dobile pravosudni epilog. Ključni kreatori i realizatori zločina Radovan Karadžić, predsednik Republike Srpske i general vojske bosanskih Srba Ratko Mladić su na slobodi.

U presudi protiv generala Radoslava Krstića, osuđenog pred Tribunalom za pomaganje u genocidu, ističe se da su snage bosanskih Srba „i pored Rezolucije Saveta bezbednosti UN prema kojoj je enklava morala biti 'zaštićena od svakog oružanog napada i svakog drugog čina neprijateljstva', jedinice Vojske Republike Srpske napale i zauzele grad“.

- U roku od nekoliko dana 25 hiljada bosanskih Muslimana - najviše žena, dece i staraca koji su živeli u ovom sektoru - isterano je iz svojih domova i, u atmosferi terora ukrcavani su od strane Srba u prepune autobuse koji su prelazili linije sukoba, kako bi dospeli do teritorija koje su pod kontrolom bosanskih Muslimana. Vojno sposobni muškarci doživeli su drugačiju sudbinu. Hiljade njih koji su pokušali da pobegnu iz tog područja zarobljeni su i zatvoreni u nehumanim uslovima, zatim likvidirani. Više od sedam hiljada osoba nikada se više nisu vratile - navodi se u presudi generalu Krstiću.

Nešto nije u redu, Krstić je osuđen za pomaganje u genocidu, što znači da je genocida bilo, a on i njegov pretpostavljeni, po izjavama zvaničnika, do 2001. nisu skinuti s hrane, iliti državnog budžeta Srbije.

„Pokolj koji je počinjen u Srebrenici u julu 1995. najgora je pojedinačna strahota koja se dogodila u bivšoj Jugoslaviji tokom rata devedestih godina i najgori pokolj koji se dogodio u Evropi nakon Drugog svetskog rata. Naravno treba istaći da je Tribunal utvrdio van razumne sumnje da su snage bosanskih Srba i druge snage u periodu od 11. do 19. jula 1995. ubile između sedam i osam hiljada muškaraca bosanskih Muslimana različitih dobi. Tribunal je utvrdio van razumne sumnje da ogromna većina pogubljenih nije ubijena u borbi, već su bili žrtve egzekucija“ (Haški tribunal). A, kao što to obično biva, masovni zločini i genocid imaju ideološki bekgrund.

„Ja bih više volela da potpuno očistimo istočnu Bosnu od Muslimana. Sve i da zadržimo 70 posto teritorije - nema tu mira. Ja njima ne želim ništa dobro. Ali, da ja budem mirna, ja njima moram dati da oni imaju neki način života, da sebi organizuju život, da ne bi mene sve vreme uznemiravali. Tako ja shvatam tih 30 muslimanskih posto teritorije“, reči su haške osuđenice Biljane Plavšić koja je priznala svoje učešće u zločinu i izdržava zatvorsku kaznu od 11 godina.

Povodom Izveštaja svoje Komisije za istraživanje događaja u srebreničkoj operaciji, Vlada Republike Srpske zaključuje da prihvaćeni Izveštaj „nedvosmisleno pokazuje, da su u području Srebrenice u julu 1995. godine, učinjeni zločini velikog obima grubim kršenjem međunarodnog humanitarnog prava“, kao i da je „Republika Srpska iskazala odlučnost da se suoči sa istinom o događajima iz proteklog tragičnog sukoba na prostoru Bosne i Hercegovine“. U zaključcima Vlade RS izražava se saosećanje sa bolom srodnika žrtava, „uz iskreno žaljenje i izvinjenje zbog tragedije koja im se dogodila“, kao i opredeljenje Vlade da predu-

zima odlučne korake da se pred lice pravde izvedu sva lica koja su počinila ratne zločine“.

Takvog saosećanja u Srbiji sa zvaničnog mesta nije bilo, o tome su, po vlastitoj savesti, brinuli dokazani izdajnici/ce iz Fonda za humanitarno pravo, Žena u crnom, Komiteta pravnika za ljudska prava, Centra za kulturnu dekontaminaciju...

U Srebrenici su jedinice Ratka Mladića ubile između sedam i po i osam hiljada Bošnjaka. Brojke i presude imaju i ljudski lik, imena i prezimena. To može da izgleda i ovako: „Na snimku se vidi kako mom ocu, valjda je bio ranjen, ispaljuju tri metka u glavu. Otišao je sa ostalim muškarcima 10. jula, kada je Srebrenica pala. Naš je rastanak bio težak, imali smo osjećaj da se vidimo poslednji put. Otišao je ka Tuzli „maršem smrti“. Pucalo se svih strana, nismo znali hoćemo li preživjeti. On je trčao, prelazio je most i mahao nam. Imao je kožnu jaknu i plavu košulju, što sam vidio i na snimku“, rekao je Semir Ibrahimović posle prikazivanja filma o ubistvu šestorice Bošnjaka u Trnovu, tokom srebreničke ofanzive koje su počinili i snimili pripadnici državne formacije - paradržavnih i paravojnih nije bilo - Škorpioni.

Za umetnost ostaje malo mesta. Pripadnik srpskih formacija Dražen Erdemović priznao je svoje učešće u streljanju civila i ratnih zarobljenika.

Zarobljenici nisu mogli vidjeti što ih čeka jer su i njima bile vezane oči. Draženu je to bilo draže, smatrao je da je to čin milosrđa prema tim jadnicima. Ali uskoro su počeli stizati autobusi puni ljudi kojima oči nisu bile vezane. Nisu im vezali čak ni ruke. Izgledalo je kao da su ih na brzinu pokupili, ugurali u autobuse i poslali na Branjeno. Čemu takva žurba? Dražen to nije razumio. Muškarci bez poveza preko očiju mogli su vidjeti što ih čeka. Vidjeli su leševe i vojnice s automatima koji su na njih čekali. A ipak su izašli iz autobusa i hodali pokorno za vojnicima do streljačkog stroja.

Možda više ništa nisu osjećali? A onda je Dražen ugledao nešto što ga je šokiralo: dok je čovjeku ciljao u glavu, ugledao je izdajničku mrlju na stražnjoj strani hlača.

Mokra se mrlja sve više širila. Začuo je komandu i opalio. Kada je čovjek pao, Dražen je vidio da je još živ, još je mokrio od straha. Odjednom mu je postalo neugodno, baš kao da se to njemu dogodilo. „I meni se to moglo dogoditi“, pomislio je, ali je neugodno pomisao brzo potisnuo (Slavenka Drakulić, Jedan dan u životu Dražene Erdemovića).

Draženu je draže bilo. A nama ■

BULEVAR ZVEZDA

Piše: Redakcija **Betona**

SAMARDŽIĆ, RADOVAN

SAMARDŽIĆ, dr Radovan (22. oktobar 1922. Sarajevo - 1. februar 1994. Beograd), mogao je postati jedan od najboljih srpskih istoričara da se nije povinovao političkim zahtevima Odeljenja istorijskih nauka SANU, što ga je naposljetku upropastilo i degradiralo kao naučnika. Školovao se u Sarajevu i Beogradu. Doktorirao je kod Jorja Tadića na temi *Dubrovački pesnik i diplomata Jaketa Palmotić* (1956). Bio je šef Katedre za opštu istoriju novog veka na beogradskom Filozofskom fakultetu. Stručno se usavršavao u Parizu (1957-1958) kod Fernana Brodela, kao i na Institutu za evropsku istoriju u Majncu (1967-1968). Prva i najbolja faza ovog istoričara obeležena je brodelovskim istraživanjem prošlosti Dubrovnika koja je krunisana kapitalnom knjigom *Veliki vek Dubrovnika* (1962). Druga faza se ogleda u pomeranju naučnog fokusa ka istoriji Osmanskog carstva. Blistavi trenutak ovog Samardžićevog perioda predstavlja njegovo centralno delo, velika biografija *Mehmed Sokolović* (1971) koja će, paradoksalno, ovog istoričara izvesti na svetlo nacionalne naučne scene. Pažljivim istraživanjem, moglo bi se utvrditi kako je baš ovo delo bitno uticalo na trasiranje Samardžićevog potonjeg naučnog rada i političkog delovanja. Naime, epicentar ove studije je u konverziji vere Mehmed-paše, kao i u *ispunjavanju velikog nacionalnog zadatka* koji proizilazi iz sećanja na predašnji identitet (izgradnja ćuprije u Višegradu, organizovanje Pečke patrijaršije itd). Na jednom mestu u biografiji Mehmed-paše, Samardžić iznosi podatke kako se paša povremeno predstavljao kao naslednik srpskih despota, te da je na samrti zahtevao da mu iz turskih hronika čitaju deo o kosovskom boju. Ukratko, ovo je formula koju je Radovan Samardžić dosledno pratio i u svom životu. U jednom trenutku, on je i sam napravio konverziju od naučnika ka političaru. U nameri da dosledno „bude na polzi svome rodu“, on je ušao u novu fazu svoga rada. Počeo je da se bavi sudbinom srpskog naroda uopšte. Međutim, kao i u Samardžićevoj interpretaciji ličnosti Mehmed-paše, sve je to vodilo ka *temi nad temama* - Kosovu. Kosovska faza dr Samardžića je bogata, nacionalistički plitka i bezvredna u naučnom smislu, ali izuzetno važna za svako buduće istraživanje tadašnje političke klime. U junu 1985, on ulazi u „Odbor za pripremu Memoranduma“ na kome će raditi sa ostalim članovima Odbora. Radovan Samardžić objavljuje knjige *Kosovo i Metohija u srpskoj istoriji* (1989) i *Kosovsko opredeljenje* (1990). U seriji susreta sa predstavnicima naučne elite, čime je nastojao da pokaže stepen harmonizacije odnosa između politike i nauke, Slobodan Milošević prima dr Radovana Samardžića kao predstavnika SKZ-a 11. decembra 1990. Godinu dana kasnije, dr Samardžić ispred Odbora SANU za prikupljanje građe o genocidu nad Srbima organizuje skupove na ovu temu i kasnije potpisuje izdanja kao urednik (*Genocid nad Srbima u II svetskom ratu, Ratni zločini i zločini genocida* 1991-1992). U tom trenutku, dr Samardžić je na stanovištu da je protiv Srba pokrenut „opšti genocid“, pa kao poznavalac istorije Dubrovnika, u vreme napada na ovaj grad, izjavljuje da tamošnje prilike „nisu opasne“, te da je „to prostituisani grad hotelijera, gde dolaze američke babe, britanski pederi, glupi Francuzi i nemačke daktilografkinje“. Danas o dr Radovanu Samardžiću javno govori uglavnom njegov sin, takođe istoričar i političar - dr Nikola Samardžić, koji ga diljem bivše Jugoslavije predstavlja kao vrhunskog istoričara. Nikola Samardžić abolira svog oca od istorijske odgovornosti. Pritom, očev Memorandum (koji je on jednoga dana slučajno našao u „tatinjoj torbi“ dok je „tražio banane“) vidi kao „tekst napisan vrlo rđavim stilom“ a ne kao napalm-bombu srpskog nacionalizma. Dr Nikola Samardžić je u to vreme kao jedan od najmilitantnijih saradnika kragujevačkih *Pogleda* i sam bio na pozicijama svoga oca. Suočavanje sa „mračnim gepekom“ sopstvene porodične prošlosti moglo bi označiti početak prave tranzicije ovog političara, koji nam se uporno želi predstaviti kao liberal. ■

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Tomislav Marković

GIVE PEACE A CHANCE!

(Boris Tadić, prigodna pesma povodom konstituisanja nove vlade)

Pomirite se gde ste zatečeni
Po foteljama, tusti, zaneseni,
Vi ruke u sefu, vi lica u seni,
Svi pohlepni i svi namireni,

Mir vama, lopovi i pokradeni,
Mračni i svetli, žuti i crveni,
Mir vama, siti i pojedeni,
Glavešine i obezglavljeni,

Sekire i vratovi posečeni,
Mrtvaci u grobu, ubice na sceni,
Dželati i žrtve u krvavoj peni,
Vi ubojice i vi ubijeni...

Pomirite se, grabljivci i leni
Po ministarstvima raspoređeni,
Smotani - u afere zapleteni,
Eksperti - u lopovluk upućeni,

Složno zaplovite u mir sneni,
Vi obesnici i vi poniženi,
Batinaši i na smrt prebijeni,
Surovi zlotvori i zlopačeni,

Srbijo, u mir strmoglavno kreni! ■

BETONJERKA
POLUMESECA

Čitava Srbija, sa izuzetkom Kosova,
ispisana je parolom - Kosovo je Srbija.

Momčilo Mihajlović